

ÖZEL SAYI: 35

HECE

ISSN 1301-210X

AYLIK EDEBİYAT DERGİSİ YIL:22 SAYI:253 OCAK 2018

Susturulamayan Ses

SABAHATTİN ALİ

253

Cingenerler Çökyüzünde Yaşar

YAZAR: NİHAİ SİMİON
ÇEVİREN: YERİM GÖKÇE
YÖNETEN: GÖKÇE YURTAL

Genel Sanat Yönetmeni Sûha UYGUR

2017-2018

Bizim Aile

YAZAR: SADIK ŞENDİL UYARLAYAN-ŞARKI SÖZLERİ: SİNEM BAYRAKTAR
YÖNETEN: AZİZ SARVANI

Genel Sanat Yönetmeni Sûha UYGUR

2017-2018

Bak Bizim Şarkımızı Çalıyorlar

Yazar: Neil SIMON Çeviren: Yeşim GÖKÇE Yöneten: Erzin UMLU

Genel Sanat Yönetmeni Sûha UYGUR

2017-2018

Define Adası

Yazar: R. L. STEVENSON
Uyarlayan: Malcom MORGAN
Yöneten: Cem KARAKAYA

"Cesaret yoksa zafar de yok..."

7+

2017-2018
Genel Sanat Yönetmeni
Sûha UYGUR

HECE

ISSN 1301-210X

AYLIK EDEBİYAT DERGİSİ YIL:22 SAYI:253 OCAK 2018

ÖZEL SAYI: 35

Susturulamayan Ses

SABAHATTİN ALİ

HECE ÖZEL SAYILARI

- 1- Türk Öykücülüğü / 2- Türk Şiiri / 3- Ahmet Hamdi Tanpınar / 4- Türk Romanı /
5- Diriliş ve Sezai Karakoç / 6- Eleştiri / 7- Edebiyat ve Nuri Pakdil / 8- Hayat-
Edebiyat-Siyaset / 9- Büyük Doğu ve Necip Fazıl Kısakürek / 10- Çocuk Edebiyatı /
11- Hareket ve Nurettin Topçu / 12- Mektup / 13- Nâzım Hikmet / 14- Cahit Zarifoğlu
/ 15- Mehmet Âkif Ersoy / 16- Modernizmden Postmodernizme / 17- Yahya Kemal
Beyatlı / 18- Şehirlerin Dili / 19- Cemil Meriç / 20- Yerlilik / 21- Rasim Özdenören /
22- Gezi / 23- Kemal Tahir / 24- Medeniyet / 25- Muhammed İkbâl / 26- İslâm
Medeniyeti / 27- Orhan Kemal / 28- Batı Medeniyeti / 29- Peyami Safa / 30- Günlük /
31-Aliya İzzetbegoviç / 32- Dijital Kültür / 33- Ahmet Haşım

HECE

AYLIK EDEBİYAT DERGİSİ
ISSN 1301-210X

YIL: 22 SAYI: 253
Ocak 2018
(Her ayın birinde yayımlanır.)

Yayın Türü: Yerel Süreli

Hece Yayıncılık Ltd.Şti. Adına
Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü: Ö. Faruk Ergezen

Genel Yayın Yönetmeni
Rasim Özdenören

Yayın Kurulu
Âtîf Bedir, Cafer Haydar, Hayriye Ünal, İbrahim Demirci, Yusuf Turan Günaydın

Özel Sayı Editörleri
Ramazan Korkmaz-İbrahim Tüzer

Yönetim Yeri
Konur Sk. No: 39/1 Kızılay/Ankara

İletişim
Tel: (312) 419 69 13 **Fax:** (312) 419 69 14
P.K. 79 Yenışehir/Ankara
İnternet Adresi: www.hece.com.tr
e-mail: hece@hece.com.tr

twitter.com/hecedergi

facebook.com/hecedergisi

Teknik Hazırlık: Mustafa Kemiksiz

Kapak: Sarakusta (www.sarakusta.com.tr)

Baskı: Dumat Ofset (www.dumat.com.tr)

2018 Yılı Abone Bedeli:

Yıllık: 180 TL.

Kurumlar İçin: 430 TL.

Yurt Dışı: 150 Euro

Hece ve Heceöykü Dergisi: 250 TL

Posta Çeki: 149582

Hece Basın Yayın Ltd. Şti.

Gelen yazılar yayımlansa da yayımlanmasa da geri verilmez. İlkelerimize uymayan ilanlar alınmaz.

Baskı Tarihi: 31.12.2017

Önsöz Yerine: <i>Sabahattin Ali'yi Anlamak / Ramazan Korkmaz-İbrahim Tüzer</i>	6
Rasim Özdenören / <i>Sabahattin Ali Dolayımında</i>	9
Söyleşi: <i>Filiz Ali ile Sabahattin Ali Üzerine / Nuray Örnek-İbrahim Tüzer</i>	12

I. BÖLÜM: HAYATI VE DÜŞÜNSEL KİMLİĞİ (19-98)

Ramazan Korkmaz / <i>Sabahattin Ali (Şubat 1907- 2 Nisan 1948)</i>	21
Kurtuluş Kayalı / <i>Sahih Bir Sabahattin Ali Portresi Çizme Denemesinde...</i>	36
Mehmet Ayıcı / <i>Altın Çerçevele 'Başın Öne Eğilmesin'</i>	42
Necati Mert / <i>Sabahattin Ali'nin Düşünce Dünyası Üzerine</i>	44
Hüseyin Akın / <i>Sinop Cezaevinde Sabahattin Ali Olmak</i>	51
Yusuf Turan Günaydın / <i>Bungun Hâtıralar, Sarih Sabahattin Ali</i>	56
Alper Akçam / <i>Sabahattin Ali'nin Yazınımızdaki Ayrıcalıklı Yeri</i>	66
Cafer Gariper / <i>Nâzım Hikmet'in Sabahattin Ali ve Eserleri Üzerine Görüş ve...</i>	72
Ali Sali / <i>Menderes: "Sabahattin Ali Hükümet Tarafından Öldürüldü"</i>	82
Yusuf Turan Günaydın / <i>Sabahattin Ali'nin Katlinin Basına Yansıması</i>	90

II. BÖLÜM: SİNEMADAN TİYATROYA POETİKASI, DERGİCİLİĞİ VE ETKİLERİ (99-260)

Hakan Sazyek / <i>Sabahattin Ali'nin Poetikası Üzerine</i>	101
Şaban Sağlık / <i>Realist Bir Romantik Yahut Romantik Bir Realist Olarak...</i>	108
Ayşe Demir / <i>Sabahattin Ali'nin Öykülerinde İdeolojik Tutum Problemi...</i>	121
Bedia Koçakoğlu / <i>Gerçek ile Kurgu Arası Bir Oyun Alanı: Sabahattin Ali'de...</i>	128
Nihal Çalışkan / <i>Sabahattin Ali'nin Hikâyelerinde Sözcük Kullanımı Üzerine...</i>	142
Banu Altınova / <i>Sabahattin Ali'nin Romanları Hakkındaki Eleştiri Yazıları...</i>	166
İbrahim Demirci / <i>Sabahattin Ali'nin Türkçesi</i>	171
Ali Ulvi Temel / <i>Sabahattin Ali'nin Çevirmenliği</i>	182
Ali Karaçalı / <i>Ateş Gibi Yanan Bir Kalbin Sıcaklığı: Sabahattin Ali'nin Mektupları</i>	189
Âtîf Bedir / <i>Doğu Anlatılarında Resme Âşık Olmak ve Kürk Mantolu Madonna</i>	200
Havva Yılmaz / <i>Kürk Mantolu Madonna ve Sevmek Zamanı'nda Surete Aşk...</i>	210
Hatice Bildirici / <i>Sabahattin Ali Eserlerinin Sinema Uyarlamaları</i>	220
Enver Töre / <i>Esirler</i>	232
Fatih Uyar / <i>Sabahattin Ali'nin Markopaşa Serüveni</i>	243
Muhsin Mete / <i>Mustafa Kutlu'nun Sabahattin Ali'si</i>	254

III. BÖLÜM: SÖYLEŞİ / SORUŞTURMA - "SİZDEKİ SABAHATTİN ALİ...?" (261-284)

İbrahim Tüzer / <i>Sevengül Sönmez ile Söyleşi</i>	263
Ahmet İnam	266
Maria Repenkova	267
Apollinaria Avrutina	268

Mehmet Fatih Uslu	269
Yalçın Armağan	270
Fatih Altuğ	273
Abdullah Harmancı	274
Ahmet Murat	275
Sabri Gürses	276
İsmail Özen	277
Gürhan Çopur	278
Deniz Aktan Küçük	279
İlker Hepkaner	281
Hasibe Çerko	282

IV. BÖLÜM: ÖYKÜSÜ (285-474)

Muhammet Hüküm / <i>Sabahattin Ali Öykülerinin Sosyolojik Kaynakları</i>	287
M. Emir İlhan / <i>Sabahattin Ali'de Halk Kimdir? Kültürel Gerçekçilik...</i>	296
Haluk Öner / <i>Sabahattin Ali'nin Hikâyelerinde Köy, Köylüler ve Sorunları</i>	312
Burak Armağan / <i>Sabahattin Ali Hikâyelerinde Ekonomik Düzen ve...</i>	323
Canan Sevinç / <i>Sabahattin Ali'nin Hikâyelerinde Sosyal Eleştiri Aracı...</i>	335
Orhan Süer / <i>Topluma Açılan Okumalar: "Sabahattin Ali Öyküleri"</i>	348
Özlem Başboğa / <i>Sabahattin Ali'nin "Cezalandırılan Kadın"larından...</i>	353
Ahmet Cüneyt İssı / <i>Sabahattin Ali'nin Hikâyeciliğinde Ses ve Fotoğraf</i>	365
Merve Sevdâ Selvi / <i>Sabahattin Ali'nin Hikâyelerinde Aşkın Hâlleri</i>	372
Nedim Uzsoy / <i>Sabahattin Ali'nin Öykülerinde Duygu Aktarımı</i>	385
Yunus Balcı / <i>Sabahattin Ali'nin "Hasan Boğuldu" Hikâyesine Bachelardien...</i>	390
İbrahim Tüzer / <i>Sabahattin Ali'nin "Bütün Öyküleri"nden Bir "Ses" Ya da...</i>	398
Fatih Sakallı / <i>Cankurtaran'dan Yansıyan Sosyokültürel ve Ekonomik Trajedi</i>	406
Yeliz Akar / <i>Değerler Çatışması Bağlamında Sabahattin Ali'nin "Ses",...</i>	412
Zeynep Tek / <i>Sabahattin Ali'nin "Ses" Adlı Hikâyesinde Dramatik İroni</i>	427
Selçuk Atay / <i>Sabahattin Ali'nin "Değirmen" Adlı Hikâyesine Göstergebilimsel...</i>	436
Aydoğan Kara / <i>"Kağrı": İç Burkan Bir Hikâyenin Gerçekçiliği Üzerine</i>	445
Sercan Ceylan / <i>Sırça Köşk'te İronik İfşa</i>	464
Handan Acar Yıldız / <i>"Birdenbire Sönen Kandilin Hikâyesi": Nesne Üzerinden...</i>	472

V. BÖLÜM: ROMANI (475-676)

Ülkü Eliuz / <i>Parantezlenen Benlikler: Sabahattin Ali Romanlarında Kadınlar</i>	477
Dinçer Eşitgin / <i>'Ölünmüş Bir Hayat'ın Yansıması: Sabahattin Ali'nin...</i>	496
Berna Uslu Kaya / <i>Sabahattin Ali'nin Romanlarında Gizli Sevda: Dağlar ve...</i>	502
Betül Çotuksöken / <i>Kurmaca Metin ve "Arada Olmak": Kuyucaklı Yusuf Örneği</i>	506
Bâki Asiltürk / <i>Sabahattin Ali'nin Kuyucaklı Yusuf Romanını Peripeteia...</i>	509
Yakup Öztürk / <i>Kuyucaklı Yusuf Üzerine</i>	520

Güler Uğur / <i>Kuyucaklı Yusuf'ta Ahlak Problemi</i>	533
Ceren Selvi / <i>Gösterge Bilimsel Açıdan Kuyucaklı Yusuf Okuması</i>	541
Semih Diri / <i>Sabahattin Ali'nin Kuyucaklı Yusuf Romanında Uzamın Odak...</i>	548
İrfan Çevik / <i>Komşu Kötülükler / İyilikler Kuramı ve Kuyucaklı Yusuf</i>	556
Ayfer Yılmaz / <i>Sabahattin Ali'nin "İçimizdeki Şeytan" Adlı Romanında Eleştirel...</i>	561
Mehmet Güneş / <i>Gerçekten Suçlular Mı?: Sabahattin Ali'nin İçimizdeki Şeytan...</i>	573
Elif Öksüz Güneş / <i>İçimizdeki Şeytan Romanında "Erkeklik" Olgusu</i>	583
Veysel Şahin / Fatma Topdaş Çelik / <i>Sabahattin Ali'nin İçimizdeki Şeytan...</i>	596
Emel Aras / <i>Metaforik "Öteki"nden Özdeki "Öteki"ne: İçimizdeki Şeytan'da...</i>	613
Nurcan Anka / <i>Sorumluluğunu Reddeden Aydın: İçimizdeki Şeytan'ın Ömer'i</i>	627
Ebru Burcu Yılmaz / <i>Bilinçlerarası Yolculuğun Romanı: Kürk Mantolu Madonna</i>	635
Duygu Dinçer / <i>Kürk Mantolu Madonna'da Aşk, Bağlanma ve Toplumsal...</i>	652
Rahime Sarıçelik / <i>Kürk Mantolu Madonna Roman Kahramanlarında Çifte...</i>	668

VI. BÖLÜM: ŞİİRİ (677-790)

Hayriye Ünal / <i>Sabahattin Ali Şiirlerinde Bahtsız Öznenin Görünüşleri</i>	679
Mehmet Narlı / <i>Hapishane Bağlamında Sabahattin Ali'nin Şiirleri</i>	684
Metin Özarlan / <i>Halk Şiiri Ölçeğinden Sabahattin Ali'nin Şiirleri</i>	690
M. Fatih Kanter / <i>Sabahattin Ali'nin Şiirlerinde Başkaldırı Teması</i>	696
Münire Kevser Baş / <i>Sabahattin Ali'nin Romantizmi Üzerine: "Dağlar ve...</i>	712
Kamuran Eronat / <i>Sabahattin Ali'nin Şiirlerinde Özgürlük Anlayışı ve İnsanın...</i>	723
Cengiz Karataş / <i>Sabahattin Ali'nin Şiirlerinde Yabancılaşma</i>	737
İsmail Süphandağı / <i>Sabahattin Ali'nin Şiirlerinde Mutlakiyetin Dili</i>	748
Halil Fatih Alagöz / <i>Hayal-Hakikat Diyalektiğinde Tutunma Çabası:...</i>	762
Aslıhan Aytaç / <i>Sabahattin Ali Şiirlerinde Trajik Yazgı</i>	776
Ali Sali / <i>Sabahattin Ali Şiiri: Yeni Bir Ulus İnşasının Başarısızlığı</i>	785

VII. BÖLÜM: KAYNAKÇA (791-810)

Yusuf Turan Günaydın / <i>Sabahattin Ali Bibliyografyası</i>	793
A. <i>Hakkındaki Kitaplar</i>	794
B. <i>Kitaplarda Bölümler</i>	795
C. <i>Hakkındaki Yazılar</i>	797
D. <i>Röportajlar, Soruşturma Cevapları</i>	806
E. <i>Dosyalar</i>	807
F. <i>Sonradan Kitaplaşan Eserleri</i>	807
G. <i>Çeviriler</i>	807
H. <i>Tezler</i>	808

VIII. BÖLÜM: ALBÜM (811-824)

ÖNSÖZ YERİNE: SABAHATTİN ALİ'Yİ ANLAMAK

Bütün renkler aynı hızla kirleniyordu

Birinciliği beyaza verdiler...

Özdemir ASAF

Özdemir Asaf'ın da söylediği gibi; bütün renkler aynı hızla kirlenir ama kendini en çok ele veren beyazdır... Sanatkârlar, toplumun duygusal ve duygusal barometreleridir, sigortalarıdır, doğru yolu gösteren sis çanlarıdır; onları görmek, duymak ve dinlemek gerekir. Ne var ki, günlük hayatın hay u huyuna çabucak kapılıp kendini unutan insanoğlu; genellikle bu ışıkları görmez, bu sesleri duymaz ve bu ikazlara pek aldırılmaz olur. İnsanlığın büyük belalara düşmesi, dünyanın daha az yaşanacak yere evrilmesi ve insanların birbirinin celladına dönüşmesi; tam da bu bilişsel, duygusal ve vicdani körleşmenin olduğu zamanlara tekabül eder.

Dünyanın ve insanlığın kötüye gittiğini herkesten önce sanatkârlar görür ve bir sis çanı gibi uyarıda bulunur. Aslında tüm insanlar az çok kötülüğün ayak seslerini duymuşlardır ama kendini en çabuk ele veren, en çok feryat figan ederek yıkımı önlemeye çalışan sanatkârlardır; onları duymak, dinlemek gerekir sevgili dostlar.

Gustav le Bon, en medeni insanların bile, öfkeli bir kalabalığa katıldıktan sonra bilincini yitirerek kolayca bir vahşiye dönüşebileceğini söyler. Belki de bu bakımdan Necip Fazıl, ölümüne, büyük yekûnlarla koşan kalabalıklara; "Durun kalabalıklar, bu cadde çıkmaz sokak!/ Haykırsam, kollarımı makas gibi açarak:/ Durun, durun, bir dünya iniyor tepemizden,/ Çatırtılar geliyor karanlık kubbemizden," diye seslenir. Lakin bilinçsiz ve öfkeli kalabalıkları yöneten akıl, sağduyu ve töre değil; bilinçaltının karanlık güçleridir. Aklı ve sağduyusu askıya alınmış kitle "karanlık kubbenin çatırdamasını" duy/a/maz, uçurumları gör/e/mez ve onu uyarın kişileri dinlemez/dinleyemez. İçgüdülerin gemlediği öfkeli bir kitleden daha tehlikeli ne olabilir... Bu nedenle büyük yıkımları önlemek için; insanların içindeki vahşiye küçük yaşlardan itibaren sanatla, edebiyatla, musikiyle ve evrensel değerler dizgesinin irfan kanatlarıyla ulaşmak, dokunmak ve onu değiştirmek/ehlileştirmek gerekir. Küçük yaşlarda ehlileştirilmemiş bir vahşi, büyüdükçe vereceği zararın boyutlarını da büyütür.

Sabahattin Ali, iki büyük Dünya Savaşı'nın paranteze aldığı talihsiz bir kuşağın sanatkârıdır. Bir dünya savaşının bile yüzlerce nesli boğacak ıstırap-

ları içinde barındıran bir felaket olmasına rağmen, Sabahattin Ali ve kuşağı, iki büyük dünya savaşının gadrine uğrar. İnsanlığımızın gördüğü en büyük kıyımların yaşandığı I.ve II. Dünya Savaşlarından bütün insanlık kendi payına düşeni almıştır; ancak birincilik yine beyazdadır; en çok onlar etkilenmiş, en çok onlar üzülmüş/yıpranmış ve en çok/en erken onlar tepki vermişlerdir.

Bir sis çanı gibi felaketleri önceden sezen sanatkârın, “Durun kalabalıklar, bu cadde çıkmaz sokak!” demesi kadar doğal ne olabilir; sanatkârı bu tür varoluşsal uyarılarından ötürü yargılamaya, susturmaya çalışmak; deniz fenerinin ışığını kapayarak dalgalarla boğuşan gemileri umutsuz bırakmak anlamı taşır. Oysa ki yaşamın umudu sönmemelidir...

Sabahattin Ali, devrinin vicdanı olan bütün sanatkârlar gibi; gördüğü bildiği, duyumsadığı hatta sezindiği birtakım tehlike ve tehditlere ima yoluyla işaret eder. İki büyük savaşın yıkıma uğrattığı insanlığın yaşama sevgisini, adalet duygusunu ve hayatın devamına olan inancını yeniden yeşertmek ve beslemek ister.

Sabahattin Ali'nin anlatı dünyası; yüz yıllardır kaderine terk edilmiş, aç, susuz ve cahil bırakılmış ama kendini derinden -görünmez bir damar gibibesleyen irfan kültürü ile ayakta duran Anadolu insanının varolma çabası üzerine kurulur. Anadolu romantizmini en gerçekçi biçimde dile getiren *Ses*; Anadolu insan'ın soylu varoluş mücadelesine dikilmiş ölümsüzlük anıtı gibidir. Sivahlı Ali, bilinçli/bilinçsiz bütün ihmal ve istismar girişimlerine rağmen, beslendiği irfan kültürüyle dimdik ayakta kalabilmiş ve yarım yamalak aydın müsveddelerine, kokuşmuş bürokratik düzene boyun eğmeden sazını yol parası yaparak; yeniden doğuş mekânlarına geri dönmüştür.

Sabahattin Ali, romantik gerçekçi anlatımını eleştirel gerçekçi bir tarza dönüştürdüğü, “mütegalibe sınıfın” veya yönetici konumundaki kesimlerin şimşeklerini daha çok üzerine çeker. Zira yüz yılların ihmaliyle kurulan düzen; görmezden gelme, yok sayma ve sömürüyü kanıksamış ve varlığının bir parçası haline getirmiş durumdadır. Cumhuriyetin, onca aydınlık atılımına rağmen bürokratik oligarşiyi yenemeyişi ayrıca üzerinde durulması gereken bir husustur. Ne var ki Sabahattin Ali, şimşekleri üzerine çektiği kesimlerin gadrine uğradıkça tedirginliği çoğalmakta ve tepkileri daha da sertleşmektedir. Bu duruma savaş ortamının her şeyi meşru gösteren kaygısızlığı da eklenince; yalnızlığı ve mutsuzluğu daha da artar.

II. Dünya Savaşı belasından uzak durmaya çalışan dönemin hükümeti, ülkedeki bütün gelişmeleri zaman zaman kişisel hak ve özgürlükleri çiğneme pahasına da olsa izlemeye ve yönlendirmeye çalışır. Dönemin büyük ses getiren Sabahattin Ali-Nihal Atsız kavgasını bile bu minval üzere düşünmek gerekir. Zira; özellikle Almanların ilerlediği yıllarda bütün gazetelerin “komünistler yakalandı”, “kızıklar tutuklandı”, “Bolşevikler ele geçti” gibi

aynı başlıkları atması; ama birkaç yıl sonra Rusya'nın ilerlemesiyle aynı gazetelerin "Faşistler yakalandı", "Turancılar ele geçti", "Kafatasçılar tutuklandı" gibi yine aynı başlıklarla bir yerlere mesajlar göndermesi oldukça manidardır.

Sabahattin Ali ve Nihal Atsız, kendi düşünsel ayrılıklarından daha fazla; her ikisini de varlıkları için tehdit gören bürokratik oligarşi ile de mücadele etmişlerdir ve ne yazık ki, bu sağır oligarşik yapı, her ikisine de büyük bedeller ödeterek tasfiye etmiştir. Sonuçta bütün baskı dönemlerinde olduğu gibi kaybeden Türkiye olmuştur.

Sanatkârları, yalnızca kendi ideolojik görüşlerimiz, inanç sistemlerimiz ve kabul ettiğimiz doğrular üzerinden değerlendirmemeliyiz. Bu sert ve kaba kutuplaşma, düşünsel ve sanatsal birikimin gelişmesini önlediği gibi, toplumu bir arada tutacak asgari müşterekler hazinesini de yağmalıyor ve yok ediyor.

Sabahattin Ali hakkında soğuk savaş döneminin ayrıştırıcı ve çatışmacı ortamının yönlendirdiği iki keskin söylem var; birinciler onu "Savaşçı", "gladyatör", "ordubozan", "işçi-köylü sınıfının yenilmez öncüsü", "sosyalist savaşçı"; ikinciler ise "Bolşevik", "Komünist", "Hain" vb. sıfatlarla tanımlar ve tavsif eder. Oysa ki Sabahattin Ali bunların hiçbiri değil; o, hassas yüreğiyle bütün insanlığı seven ve küçük yaşta yetim bıraktığı Filiz'ini "üzülmesin!" diye uhrevi âlemden -hâlâ- seyreden tedirgin bir düş gezginidir.

Kağnı, Ses, Yeni Dünya adlı öyküleri yazan birinin hain olmasını düşünmek ne kadar büyük bir haksızlıktır...

Soğuk savaş yönlendirmelerinin kısmen bittiği bugünlerde Sabahattin Ali, pek çok büyük değerimiz gibi, gönül kapılarımız önünde anlaşılmayı beklemektedir...

Hece dergisinin elinizde bulunan "Sabahattin Ali Özel Sayısı" nı bu değerlere karşı bir saygı duruşu olarak hazırladık. Katkı sunan tüm hocalarımıza, kıymetli araştırmacılara ve Sabahattin Ali üzerine derinlikli düşünme biçimi geliştiren tüm dostlara teşekkür ediyoruz.

Deryayı damlada bulmak, bilmek, anlamak mümkündür... Saygıyla.

Editörler

Ramazan Korkmaz-İbrahim Tüzer

12 Aralık 2017/ İSTANBUL

SABAHATTİN ALİ DOLAYIMINDA

İnce, zarif ruhlu, kendine göre inançları olan, bu inancı uğruna bir savaşım vermeye hazırlanan, ancak inançları kurulu düzenin baskıcı rejimiyle ters düştüğünden sürekli kovuşturmaya uğrayan, sürekli tarassut altında bulundurulmuş ve sonunda kurtuluşu yurt dışına çıkmakta arayan, bu arayış esnasında faili veya azmettiricisi meçhul kalan bir cinayetle ölümü tadan, ülkesinin dilini, Türkçeyi en üst düzeyde bir ustalıklarla kullanan bir genç yazarın talihsizliklerle dolu yaşamı yürek yakıcıdır...

Bir insanın kişisel tutumunu, onun ırasını görebilmek ve o ıraya nüfuz edebilmek için onu kişisel olarak tanımış olmak gerekmiyor. Sabahattin Ali'yi biz de kişisel olarak tanımadık. Ama yazılarından onun coşku dolu bir kişilik sahibi olduğunu çıkarmak zor değil. Bu coşku onun gündelik yaşamında dışa vurur muydu bilemem. Ama yazılarında serapa bir coşkunun baskın olduğunu görmek için fazla dikkat sahibi olmak gerekmiyor. İstisnasız tüm öykülerinde bu coşku gözle görülür bir somutlukta dışa vuruyor.

Onun, *Markopaşa*'da yayımlanmış 17 parça (dördü *Merhumpaşa*, dördü *Malûmpaşa*, dördü de *Ali Baba* dergilerinde olmak üzere toplam 29 parça) kısa yazısı bu coşku dolu ve ateşli üslubun güzel örneklerini sergiliyor.

Şu birkaç satır onun yalnız düz yazılarının değil, öykülerinin de coşkusundan ve üslubundan haber verecektir:

“Biz istiyoruz ki, bu memlekette yapılan her iş, üç beş kişinin çıkarına değil, bu toprakları dolduran milyonların yararına olsun. Herhangi bir karar alınırken, İzmir'deki ortak tüccar, İstanbul'daki ahabap milyoner değil, bu kararların altında beli bükülen, çoluk çocuk inleyen yığınlar göz önünde tutulsun.”/“Biz istiyoruz ki, bu topraklar üzerindeki insanlar, kafalarında taşıdıkları fikirlerden dolayı değil, bu yurdun ve bu halkın yararına yahut zararına yaptıkları işlerden hesap versinler. Bu iş incelenirken, koltuğuna ısınmış beş on hazır yiyeceğinin menfaati, keyfi değil, milletin hayrı düşünülün. Ve insanları sahiden insan eden o en büyük nimet: Hürriyet, riyakâr ağızlarında ‘Adam avlama yemi’ olarak kullanılmasın.” -*Markopaşa*, 10. Sayı, 10 Şubat 1947- (*Markopaşa Yazıları ve Ötekiler*, Yazılar, derleyen: Hikmet Altınkaynak, YKY, İst. 1998, s. 108).

Bu yazılar bütününde dile getirilen görüşlerin bir kısmı günümüzde geçerliğini yitirmiş olsa bile, burada önalın husus tümünün ülke, yurt, ulus sevgisiyle dopdolu olması... Onun uluslararası ilişkiler, bağımsızlık kavramı

veya yabancı sermaye, din konuları üzerine olan mülhazaları bizim veya günümüzün telakki tarzı ile örtüşmeyebilir ama o günün bakış açısından yurt sevgisiyle dile getirilmiş çılgınlardan olduğundan asla kuşku yok...

Coşkulu ve yurtsever tutum özellikle öykülerinde belirgin biçimde ortaya çıkıyor. Nerdeyse istisnasız tüm öyküleri bu toprağın sesi, o sesin farklı perdelerde terennüm edilen melodisi olarak okunabilir. Edebiyatın ortak paydası dil ise, bu dil onun öykülerinde, insan hançeresinin en üst oktavında tasarruf ediliyor.

İlk öykülerindeki yalın, olağan, gündelik duyarlık giderek toplumculuğa doğru evrilmiştir. Ne ki, gündelik yaşantıdan fragmanlar halinde sergilenen ve aşk, esrar, sevgi ilişkilerini konu alan ilk öykülerindeki romantik tutum onun toplumsal gerçekçi öykülerinde de sürüp gitmiştir. İfade belki tuhaf görünecek ama bu öykülerin yaydığı havaya pekâlâ *romantik toplumculuk* bile denebilir. Kimi öykülerindeki yakıcı gerçekliğin aslında gerçek yaşamda bir karşılığı olup olmadığı sorgulamaya açıktır.

Örneğin Kağnı'da, cinayete kurban gitmiş oğlunun çürümeye başlamış cesedini mezardan çıkarılarak kağnı ile kente götürmek zorunda bırakılan bir ananın yürek burkan yolculuğunu dile getiren öykünün gerçekliği nasıl açıklanabilir? Öykü anlatım ustalığı olarak, dil başarısı olarak büyüleyici, ama yaşamın gerçekliği ile karşılaştırıldığında durum nasıl açıklanabilir? Burada gerçeklik olgusu bağlamında, yaşamdan alınmış bir kesitin hukuk ve yasa kuralları karşısındaki uygunluk durumu sorgulanıyor... Öyküde basit bir olay anlatılıyor. Rüşvet demeden rüşvet, kayırmacılık demeden kayırma anlatılıyor. Hem de etkili bir dille. Öyküde anlatılan olayın gerçek yaşamda bir karşılığı olup olmadığını sorgulamıyoruz, öykü, üslubunun kusursuzluğu ve olay örgüsünün ustaca istifıyla inandırıcı olabiliyor. Gerçeğe uygun düşmemesine karşın inandırıcı... Yazarın mahareti tam da burada toplanıyor. Öyküde: "Aradan şu kadar hafta geçtikten sonra mezar açıldı." dense, inandırıcılık birden berhava olur ve oradaki gerçeklik sorgulanmaya başlar. Ama olay örgüsü öyle istif edilmiş ki, mezar, bir ay sonra açılmasına rağmen geçen süre akla gelmiyor ve öykü gerçekliğini yitirmiyor.

Her şeye rağmen parçanın bir dil ve edebiyat harikası olduğu kabul edilmelidir.

Onun yürek coşkusu tüm öykülerinin başat özelliği...

Tahkiye marifeti olağanüstü güçlü... Öykü sesinin ciğerinin dibinden geldiği duyumsanıyor. Bitiriler beklenmedik vurguyla sonlanıyor. Ama bu beklenmedik bitiriler Ömer Seyfettin öykülerinde gördüğümüz sürprizlerden farklı. Sürpriz öykü örgüsündeki beklenmedik olay değil, hayır, bitirisi noktalan son birkaç cümlelerin yürek burkucu üslubu... Öykü o bitişteki cümlelerle yaşama karşı isyan pompalıyor...

Ben bu kuşağı harcanmış kuşak olarak görüyorum. Hayır, onlar kendilerini harcamadı, ama dünya görüşleri yüzünden kurulu düzen tarafından harcanmak istendi...

Aslında her biri kendi alanında dünya çapında birer yazı virtüözü... Nâzım Hikmet, Necip Fazıl, Peyami Safa, Ahmet Hamdi, Sait Faik, yazı maharetleri olarak dünya çapında kalemler...

Yakup Kadri Birinci Dünya Savaşından sonra ilk gençliğini idrak etmiş yazı erbabına SAMAN EKMEĞİ NESLİ diyordu. O belki bu kuşağı küçümsemek, belki aşağılamak maksadıyla bu deyimini kullanıyordu. Bu kuşak içinde kalemiyle temayüz etmiş olan Nâzım Hikmet, Necip Fazıl, Sabahattin Ali ömürlerinin en verimli çağlarında mahkemelerde süründürülmüş, hapislerde çürütülmüştür. Kurulu düzenin öngördüğü ideolojiden farklı düşünüyor, farklı bir dünya görüşünü savunuyor oldukları için...

İnsan, şu sözlerin sahibi olan bir yazarın kancıkça öldürülüşünün ardından ciddi bir esef duygusu yaşıyor. O yazar şu soruyu yöneltiyor bize, sana, bana, hepimize: “Çalmadan, çırpmadan, bize ekmeğimizi verenleri aç, bizi giydirenleri donsuz bırakmadan yaşamak istemek bu kadar güç, bu kadar mihnetli; hatta bu kadar tehlikeli mi olmalı idi?”

Ama sevgi ve coşku dolu bir yazarın, temiz bir yüreğin, yaratıcı bir beynin hayatı bu kadar güç, bunca meşakkatli, mihnetli geçerken, bir de tehlikeli sayılarak o cana kıyılmıştır...

***

HECE dergisi, bilindiği gibi yılda iki kez özel sayı yayımlıyor. 2018’in ikinci özel sayısı Haziran’da yayımlanacak; konusu: Türk Edebiyatında Kavgalar, Polemikler.

HECE Yayınlarında 500. kitaba doğru yürüyoruz. Yerli, yabancı, seçkin düşünce ve edebiyat, sanat kitaplarıyla 2018’de de okuyucularımızın önünde olacağız.

Daha güzel daha dolgun HECE, HECEÖYKÜ sayılarında ve yeni HECE kitaplarında buluşmak üzere...

FİLİZ ALİ İLE SABAHATTİN ALİ ÜZERİNE...

Konuşanlar: Nuray Örnek/İbrahim Tüzer

“Hızlı yanan bir ateş, sonra da söndürülmüş... Kuyruklu bir yıldız gibi...”

– *Başı dağ, saçları kar ve meskeni dağlar olan babanız Sabahattin Ali'nin sizinle ve annenizle olan ilişkisi nasıldı?*

– Babam yaşamım boyunca tanıdığım erkek modellerin hiçbirine uymayan bir erkekti. Evde otorite kurmaya, evin reisi ya da başkanı olmaya meraklı değildi. Benimle yaşadığı iki konu dışında bir problemimiz yoktu: Biri inatçılık, öteki yemek. Annem dinginliği ve sakinliğiyle babamın bitmeyen enerjisini dengelerdi. Babamın güzel kadınlara olan ilgisini, hatta flört etmesini, kendinden ve babamdan emin olduğu için kıskanmaz ya da belli etmezdi. Hiçbir zaman şikâyetçi olmayan bir insandı ve anneme hiçbir zaman yük olmadı. Annemden özel istekleri olan bir adam değildi, her şeyi birlikte yapardık. Hani şöyle, yemek konusunda beraber yemek yapılır, beraber sofralar hazırlanır. Babam hiçbir zaman kendi pantolonunu, gömleğini anneme ütütletmezdi, kendisi ütülerdi. Annem ev kadınıydı, belki de beğenmezdi ütüsünü, o ayrı hikâye... O da olabilir....

Hatırlıyorum da anneme dikiş yapmasını falan öğretmişti... Ayaklı Singer makinesi alıyor eve babam, bir de o zaman çıkan Alman Beyersmod diye şeyler var... İçinde patronlar (giysi kalıpları) çıkıyor, elbise patronları çıkıyor. Ben çok iyi hatırlıyorum, o patronu koyarlar üzerine, ambalaj kâğıdı konur, babam çizer, sonra keserler patronu. Sonra o kâğıdı kumaşın üzerine koyarlar, kumaş keserler, annem de dikerdi. Ama biçki işini babam yapardı. Demek ki bu işi

öğrenmiş, öğrenmese bile yatkınmış. Nereden öğrenecek, kim öğretecek ki? Bilmiyorum ama işte Almancasından okuyor, şöyle yapın, böyle yapın diye tarif ediyor. Benim elbiselerim öyle dikilirdi, yazlık elbiseler. Annem örerdi bir de yalnız annemin örgüsü çok iyiydi. Böyle desenli elbiseler örerdi bana. Eteklerinde top oynayan kızlar falan... Her şeyi birlikte yapan insanlardık... Her zaman çok mutlu, her zaman kakara kikiri değil tabii...

– *Çocukluğu elinden alınmış biri olarak “Babam yaşasaydı şunu birlikte yapardık ya da şu yaptığım şeyden mutlu olurdu” dediğiniz şeyler var mı? Varsa nelerdir?*

– Tabii, tabii, tabii... Babamla... Babam yaşasaydı... O kadar güzel anılarımız var ki! Onları devam ettirmek isterdim tabii... Çok arkadaştık, beni çok eğlendirirdi, müthiş eğlenirdik. Hastalanır mesela, hastalanır derken grip falan... Evde nazlanır değil mi evin erkeği, işte “Ateşim çıktı.” Karısına, “Aliye, bana bilmem ne getir!” falan diye. Hayır! O, sedire yatar, başına takke geçirir, bana derdi ki: “Filizciğim bak şimdi, paçavra hastalığı oldum, gel yanıma yat, beni iyileştir. Paçavrayı beraber şey yapalım.” Haydiii hoop ben onun yanına yatarım... Öyle şeyler hatırlıyorum mesela...

– *Sabahattin Ali'nin yakın çevresi özellikle de sanat ve edebiyat çevresiyle ilişkisi hakkında neler söyleyebilirsiniz?*

– Babamın herkesi kucaklayan bir sevgisi ve sınırsız bir ilişki kurma hâli vardı. Çevresi çok genişti, her yere girer çıkar, kendisiyle uyuşsun ya da uyuşmasın, mutlaka ahbaplık kurardı. Ankara'da konservatuvar ekibi başta olmak üzere o dönemin kodamanlarından tutun da dönemin önemli edebiyat isimleri Pertev Naili Boratav (İstanbul'da öğrencilik yıllarından itibaren), Orhan Veli Kanık, Azra Erhat, Cevdet Kudret ve Yaşar Nabi Nayır gibi isimlerle Ankara hayatımızda hem ev ortamında hem de dışarıda süregelen bir ilişkimiz vardı.

– *Sabahattin Ali'nin siz ve çevresi tarafından en çok dikkat çeken özelliği ya da özellikleri nelerdi?*

– Okumaya ve hayatın aslını yaşamaya karşı doymaz bir açlığı olan biriydi babam. Onunla Almanya'ya giden Melahat Togar, babamın orada koltuğunun altında bir kitap ve çoğu defa kalın bir sözlük taşıdığını, Almancayı sökmeden Alman edebiyatı üzerinden Rus edebiyatına yöneldiğini, Almancayı bu okuma eylemleriyle kısa sürede inanılmayacak kadar ilerlettiğini belirtir. Bir buçuk yıllık Almanya serüveninde bir ömürlük bilgi, deneyim, gözlem ve kültür birikimine sahip olmuştur. 1947'de Paşakapısı Cezaevi'ndekeyen anneme yazdığı mektupta istedikleri arasında kitapları da vardır ki, bu maddenin altını mektupta özellikle çizmiştir. Babamla daha önce çeviri üzerine çalışmalar yapan Erol Güneş: “Beni en çok hayrete düşüren yönü, yalnızca uzmanlarca yakından tanınabilecek eserlerin ve diğer dünya edebiyatlarının üzerindeki yoğun ilgisiydi. Durmadan okuyan, okuduğunu hazmeden bir

insandı. Nasıl okunması gerektiğini, neyin okunmaya değer olduğunu biliyordu... Kafası devamlı bir arayış içindeydi. Bir dinamoydu sanki. Son derece yoğun bir ritimde yaşardı” değerlendirmelerinde bulunmuştur.

Tabii bunlardan yola çıkarak babamın hep okuyan hiç konuşmayan biri olduğu sanılmasın. Aksine babam için “geveze” diyenler de vardı ama sevenleri tarafından “konuşkan” biri olarak nitelendirilirdi. Bu konuda Mediha Esnel, babamın; hazırcevap biri olduğu hiçbir zaman kendisine söylenen bir lafın altında kalmadığını; onunla soru- cevap şeklinde konuşmanın mümkün olmadığını, bulunduğu yerde sürekli onun konuşup kendilerinin dinlediğini dile getirir anılarında.

– *Kitaplarının yasaklandığı, gazetesinin kapatıldığı, devlet kurumlarında iş bulmasının zorlaştırıldığı ve hatta imkânsız hale getirildiği, hakkında tutuklama kararları çıkartıldığı zamanlarda babanızın içinde bulunduğu psikolojik durum nasıldı ve bunu ailesine nasıl yansıtıyordu?*

– O süreci yansıtan mektupları yayınlandı... Bir çıkmazın içinde olmasa, yani bir kez zaten köşeye sıkıştırılmış, para kazanma olanağını elinden almışlar, gazetesi elinden alınmış, devlet memuriyetinden atılmış, maaş bağlanmamış... kısaca “aç kal!” diyorlar. Hem sadece “sen aç kal değil, ailen de aç kalsın; zaten seni de hapse atacağız, orada gebereceksin”e geliyor olay... Onun için her çareye başvuruyor. Ne yazık ki hakikaten çok acımasız bir durum diyorum ben buna. Yani öldürülmesi bir yana önemli bir yazarını böyle bir duruma düşürmek... Bir insanı, böyle bir insanı çaresizliğe sürüklemek... Tabii ondan sonra neler neler yaşadık...

– *Merak ettiğimiz bir durum da şu: Sabahattin Ali’nin ölümünden sonra eserleriyle ilgili karşılaştığımız olumsuzluk ve yaşadığımız sıkıntılar nelerdi?*

– Babamın son kitabı 1948’de yayımlandı, yani öldürüldüğü yıl. *Sırça Köşk*’tür. Bu kitap yayımlanır yayımlanmaz veya bir ay sonra Bakanlar Kurulu kararıyla yasaklandı. Öldürüldükten sonra vatan haini olarak damgalandı. Çünkü öldüren adam, “vatan haini olduğu için öldürdüm” dedi. Bulgaristan’a kaçıp Rusya’yla anlaşıp bizi bilmem ne yapacak falan... Ondan sonra 1948’den 1965’e kadar Sabahattin Ali’nin hiçbir kitabı yayımlanmadı. Hiçbir yayınevi cesaret edip de babamın kitabını yayımlamadı. Kaç sene? 15 sene. Eğer annem Yaşar Nabi Nayır’a mektup yazmasaydı, artık kadının da burasına geldi herhalde... Bu kadar unutturulmak olur mu...? Unutturuyorsun... Çünkü o yasak! Bakanlar Kurulu kararı kaldırılmamış, kalkması lazım yahut tekrar meclisten geçmesi lazım. Demokrat Parti geliyor iktidara onlar da kaldırmıyorlar... 1965’e kadar. Sonra darbe oluyor, onların da aklına gelmiyor... Yani böyle devam ediyor... ta ki Yaşar Nabi, *Sırça Köşk* kitabının içerisinden *Sırça Köşk* adlı öyküyü çıkarıp yayımlayana kadar... Onu da korkusundan yapıyor tabii, tekrar toplatırlar diye...

– Sabahattin Ali günümüzde çok fazla okunuyor. Ancak bir metnin yüzeysel katmanlarından derinlikli katmanlarına inebilmek için hakikaten gayret etmek, merak etmek, araştırma yapmak gerekiyor... Onun çok okunan metinleri bu merak duygusu ile ne kadar ele alınıyor sizce? Ya da şöyle de sorabiliriz, örneğin eserlerinde yer alan musikiyi düşündüğümüzde daha sahici ve daha derinlerde yer alan sanatkâr

Sabahattin Ali ile ilgili neler söyleyebilirsiniz?

– Sabahattin Ali’yi okuyan bir insan, onun öykü ve romanlarında müziğin daima var olduğunu görür keşfeder. Özellikle hem *Kürk Mantolu Madonna*’da hem *İçimizdeki Şeytan*’da müzik birebir var zaten. Maria Puder keman çalıyor, şarkı söylüyor ama aynı zamanda o, bir ressam da. Bu kadın total bir sanatçı. Yani sanatçı karakteri var karşımızda. Maria Puder’i yüzeysel okursanız eğer bir Alman kadını falan filan... Değil ki o! O kadın, bir sanatçı. Total bir sanatçı ve Raif Efendi’nin ona kapılması bu yüzden. Yoksa çok feminist laflar etmesi, ki bu

da ayrı bir şey... *İçimizdeki Şeytan*’a bakıyorsunuz, orada Macide piyano çalıyor, konservatuar öğrencisi. Tabii tüm bunlar o romanların esas eksenini değil. O romanların içerisinde o formun birbiriyle örtüşmesini sağlayan öğeler diğer bir taraftan... Hikâyelere baktığımızda aynı durum var. *Hanende Melek, Ses, Hasan Boğuldu* (burada Emine’nin bir koşması vardır, çok güzeldir o da), *Yeni Dünya, Gramofon Avrat*... gibi.

– Sizin müziğe yönelmeniz de babanızın etkisi büyük anlaşılan. Bununla ilgili hatıralarınızı bizimle paylaşabilir misiniz?

– Elbette. Olmaz mı... Halamdan ve annemden duyduklarımı da düşünecek olursak kendi kendine çok güzel kantolar söylemiş babam. Biliyor yani müziği. Eskiden panayırlar falan olurmuş. O zamanlarda panayırlarda şarkıcılar, kantocular varmış. Onları pek iyi biliyor babam. Kendisi de söyleyen, seven bir insan. Ayrıca bizim evde devamlı radyo da çalardı. Hem Ankara radyosu hem yabancı istasyonlar yani evde hep müzik dinlenirdi. Bir de konservatuar hocasıydı babam. Konservatuardaki derslerine beni de götürürdü. Çocukluğumdan itibaren konservatuara giderdim. O ders verirken beni de öğrencilerden birinin eline verirdi, başka sınıflara girer çıkardım... Bu sayede, çocuğum ama, orkestra nedir, şan nedir biliyordum... Ben eğitimimi bu şekilde zaten almışım babam hayattayken...

– Babanızın sesi güzel miydi?

– Hiç hatırlayamıyorum... Güzeldi herhâlde... Keşke babamın sesini hatırlayabilsem... ama hatırlayamıyorum...